

Aequator Groen + Ruimte zet toekomstig landgebruik centraal tijdens inspiratiedag

Door Harry Schipper

Toekomstig landgebruik staat in Nederland vol in de schijnwerpers. Zeker nu het KNMI begin oktober 2023 met haar nieuwste – en eigenlijk best wel verontrustende – klimaatscenario's laat zien dat het vier minuten voor twaalf is, willen we voorkomen dat de gevolgen van kletsnatte winters en vooral gortdroge zomers ons landschap blijvende schade toebrengt. Om maar niet te spreken van de stikstofdiscussie en al het gedoe rondom het thema 'kalenderlandbouw'.

Niet zo vreemd dus dat het team van Aequator Groen + Ruimte juist 'Toekomstig landgebruik' als thema koos voor een bijzondere inspiratiedag voor haar klanten en relaties. Met vier spraakmakende sprekers die op het op zich al inspirerende Landgoed Heerlijkheid Mariënwaerd in Beesd hun gehoor in de ochtend trakteerden op inspirerende verhalen en inzichten in welke kant we het beste op kunnen - of zelfs *moeten* - gaan willen we onze landschappen duurzaam en toekomstbestendig maken.

Het historische familielandgoed Heerlijkheid Mariënwaerd kent een geschiedenis die terug gaat tot 1129 en al 289 jaar in beheer is bij dezelfde familie. Een perfecte locatie om te inspireren, zo bleek ook in de middaguren van deze inspiratiedag. Daarin waren glansrollen weggelegd voor een doorbrekende zon, wolwitte wolken, schuivend langs hemelsblauwe luchten en het lieflijke riviertje de Linge dat op de achtergrond meanderde langs de negenhonderd hectare aan weilanden en een schitterend parklandschap.

Verdeeld over vier groepen maakten de klanten en relaties al wandelend over het landgoed kennis met de Aequator-medewerkers die ieder vanuit zijn of haar eigen vakkennis, deskundigheid en ervaring opereren binnen de teams bodem, landbouw, natuur en water. Door een kort rollenspel kregen de deelnemers bij het team landbouw inzicht in de (schijnbaar) uiteenlopende belangen die spelen tussen boer Piet enerzijds en anderzijds beleidsmakende of uitvoerende overheden als gemeenten, waterschappen, provincies en rijk. Een van de conclusies die uit het rollenspel volgde was dat er vaak maar weinig begrip is voor elkaar. En dat moet er eerst wel komen. Anders blijft bijvoorbeeld onduidelijk dat veel Nederlandse boeren momenteel in grote onzekerheid leven als het gaat om de toekomst van hun bedrijven. "Ze weten niet waar het naartoe gaat en gaan zitten afwachten", verduidelijkte Aequator-landbouwspecialist Marloes van Leeuwen. "Ga met elkaar in gesprek, kijk naar wat je bindt, dan ontstaat er begrip en krijg je vanzelf ook binding", adviseerde zij. En ook: "Je moet kleine stappen maken, maar dat kan alleen als er een groter doel is. Pas dan zijn mensen best bereid om iets te doen."

Aequator's bodem-teamleden zetten graag de bodem centraal in hun verhaal, 'want alles begint met de bodem'. Ze hadden tevoren wat kuilen in een weiland gegraven. Oppervlakkig valt daarin weinig te zien, maar bodemkundige Everhard van Essen spoorde de belangstellenden aan om er eerst maar eens goed naar te kijken, eraan te voelen en zelfs te proeven. Zijn verhaal over de samenstelling, beworteling, mineralen en de capillaire werking - en dus vochtigheid - deed al vlot het belang inzien van een gezond bodemleven en de enorme impact daarvan op het plantenleven erboven. Een agrariër die weet hoe hij die bodem het beste kan benutten of verbeteren zal veelal rijker kunnen oogsten.

Kennis van agrohydrologie, ofwel water in de veeteelt en akkerbouw, kan zowel beleidsmakers als boeren ook zeer goed van pas komen. Dat doceerde een deskundig medewerker van het water-team op interactieve wijze. Wat vertelt ons bijvoorbeeld een grondboring over de diepte van het grondwater? Dat bleek veel meer dan de meeste deelnemers tevoren hadden bedacht, luidde een van de conclusies.

Bedrijfsleven – 'De boerenbankier'

Om te inspireren moet je ook wat prikkelen, hadden de organisatoren bedacht. Wie kan dat beter dan Alex Datema, al 35 jaar melkveehouder (met 120 koeien, twee melkrobots, zeventig hectare grasland, inclusief vijftien hectare aan weidevogelbeheer) en tot mei van dit jaar vanaf de eerste dag voorzitter van BoerenNatuur, een vereniging die zich inzet voor agrarische natuur en landschapsbeheer. En voor meer natuur-inclusieve landbouw.

Die voorzittersfunctie verruilde Datema op 1 mei van dit jaar in voor die van directeur Food & Agri Nederland bij de Rabobank. Als eerste spreker op de inspiratiedag maakte hij meteen duidelijk dat de boeren voor grote uitdagingen staan en nu in de knel komen doordat binnen het Nederlandse landschap de landbouw passend moet worden gemaakt aan de milieugebruiksruimte. "En dat gaat de eerste jaren pijn doen", voorspelde hij, "want bedrijven moeten kleiner. We moeten allemaal inschikken, zodat elke boer evenveel krijgt. Daarbij helpt de kaasschaafmethode niet. Er moeten heldere keuzes gemaakt worden. We vinden allemaal dat het moet veranderen, dat het anders moet, maar het begint allemaal bij de boer".

Datema toonde zich na deze pessimistische voorspelling toch optimistisch. "Maar dan moeten we op een andere manier naar economie kijken. We kijken te vaak naar het product, maar dat is niet de goede weg. We moeten in onze visie ook kijken naar de mensen, de natuur en onze infrastructuur en niet domweg naar de bedrijfscijfers". Een opmerkelijke uitspraak van juist de Rabobankdirecteur – lachend: 'ik ben er maar één van vele hoor' -, maar wel eentje die aangeeft dat zijn organisatie een andere, meer duurzame richting wil inslaan dan de decennialang gevaren koers van schaalvergroting en efficiencyverbetering waar nu milieu- en natuurorganisaties zo tegen ageren. "We kiezen voor brede welvaart als vertrekpunt. Dat kunnen we als landbouw niet alleen. Daar moeten we de hele samenleving bij betrekken", luidde zijn opvatting.

De nieuwbakken Raboman blijft als vanouds een voorvechter voor een duurzame toekomst van de landbouw. Hij gelooft niet dat veranderingen komen van ander consumentengedrag, zoals 'consuminderen' of meer betalen voor duurzamer geproduceerde producten. Hij verwacht juist dat de veranderingen moeten komen van de boeren, die daarmee voor grote keuzes komen te staan. "De boer moet aan het roer!" Wat moet veranderen, is volgens hem de rol die de overheid speelt en

tot dusver geen duidelijkheid geeft over het te voeren beleid. “Ze kunnen zich geen beeld vormen van de kansen. De Rabo moet nu zelf met de boeren in gesprek over hun kansen. Het voelt een beetje alsof wij die rol van de overheid overnemen, om vooral te kijken wat er wél kan”.

Wat volgens Datema zeker verandert, is de aanpak van de Rabobank, die ‘meer risico’s wil nemen, juist omdat er zoveel moet veranderen. “Er liggen mooie kansen. Daar moeten we wel mee aan de slag om het mooier en beter te maken”, aldus Datema, die besloot met een tip aan zowel boeren als overheden: “Maak een lijstje van doelen waar we in het jaar 2035 moeten staan!”

Wetenschap – ‘De lector’

“We moeten nadenken over krachtiger en meer flexibelere gewassen, die bestand zijn tegen de minder koude, maar nattere winters en daarbij sturen op vooral productie én resistentie!” Dat is het belangrijkste advies van Judith van de Mortel. Zij is lector plant- en bodemgezondheid aan de HAS Hogeschool in Den Bosch en Venlo. Met haar achtergrond als (medisch) microbioloog heeft Van de Mortel als missie om de agrarische sector verder te helpen door haar kennis te delen over de relatie van plant en bodem. Haar lectoraat ‘levende bodem werkt’ sprak haar gehoor aan. Dat de bodem leeft, maakte ze duidelijk met wat getallen. Zoals dat er ‘in een handjevol grond zo’n vijfduizend verschillende bodemorganismen leven, bij elkaar zo’n zeven miljard (!) individuen’. “Als je dat omrekent per hectare, leven er qua gewicht zo’n zeven koeien onder de grond”, vergeleek ze, al verschilt dat getal nogal per grondsoort. “En al die organismen communiceren met elkaar”.

Van de Mortel sprak berichtgeving tegen dat zestig tot zeventig procent van de Nederlandse bodems uitgeput raken, ‘want als dat echt zo is, dan zouden we nooit zoveel kunnen produceren’. Toch vindt ook zij dat het roer nu snel om moet als het gaat om duurzaam bodembeheer. Ze vertelde dat momenteel op drie universiteiten al zeven jaar onderzoeken plaatsvinden naar de biodiversiteit van bodemorganismen en dat hierover al heel veel bekend is. “Die kennis is nu al beschikbaar en moeten we praktijkgericht inzetten om boeren te helpen”, gaf ze haar gehoor mee.

Beleid – ‘De waterbeheerder’

Heemraad Peter Schrijver van het waterschap Rijn & IJssel vertelde daarna over de unieke aanpak van zijn waterschap om boeren te leren omgaan met extreme droogte. Vooral op de hogere zandgronden in zijn werkgebied wordt de urgentie om klimaatadaptieve plannen te ontwikkelen onder zowel boeren als bestuurders breed gedragen. Samenwerken is daarbij het credo en heeft al geleid tot concrete uitwerkingen. “Waar we vroeger vochten tegen wateroverlast is het nu de toenemende droogteschade waar we tegen vechten en die we willen keren”. Schrijver vertelde dat daarbij het winterse overschot aan neerslag, vaak in de vorm van piekbuien, benut gaat worden om de grondwaterstand in de droge zomermaanden zo hoog mogelijk te houden. “Dáár liggen onze kansen en daarvoor worden in het Rijn- en IJsselgebied uiteenlopende maatregelen genomen”.

Daarbij zijn het vooral doe-maatregelen, bijvoorbeeld door het extra verhogen van telemetrie-stuwen, die ’s zomers op een zo hoog mogelijke stand worden gezet. Boeren zelf plaatsen ook stuwen, inmiddels al meer dan driehonderd. In natuurgebieden als landgoed Wildenborch en ’t Medler in Vorden zijn al beken ondieper gemaakt, oude meanders hersteld en mogen beken op sommige plaatsen zelfs overstromen. Verder wordt de grondwaterstand verhoogt door samen met grondeigenaren, boeren en pachters sloten ondieper te maken, geulen te graven, drainagesystemen

aan te leggen en vloeivelden aan te leggen. “We kunnen en móeten meer doen”, vond Schrijver die de zaal opriep om met ideeën te komen. Zelf meent hij dat iedereen zuiniger met water moet omspringen. Niet alleen consumenten, maar vooral ook het bedrijfsleven en de Vitensen, die drinkwater oppompen. En ook de boeren als het gaat om het beregenen van hun gewassen.

Boerenpraktijk – ‘De demoboer’

Ron van Zandbrink is een nog jonge bioboer, die als laatste spreker werd geïntroduceerd als ‘demoboer’, omdat hij - sinds hij in 2018 de biologische melkveehouderij ‘Boerderij tussen de Hagen’ in Stoutenburg van zijn ouders overnam - volop pioniert met veel zelfbedachte ideeën om behalve biologisch ook biodiverser en daarmee toekomstbestendiger te boeren. Dat doet hij op 45 hectare eigen grond en nog eens 22 hectare in pacht, waarvan 14 hectare in natuurbeheer.

Op 33 hectare werkt hij volgens het principe van zogeheten silvopasture, ofwel boslandbouw, waarbij bomen zijn geïntegreerd in zijn veehouderij. In totaal houdt Van Zandbrink nu naast zijn 105 melkkoeien, 28 stuks jongvee en vijftien stuks vleeskoeien ook vier varkens en tweehonderd legkippen op weilanden die hij heeft beplant met enkele hectares aan walnoot, tamme kastanje, wat appelbomen en houtige struiken als els en hazelaar.

Bovendien heeft hij die weilanden deels omzoomd met meidoorn, beukhagen en wilgentenen. Die zijn zo dicht op elkaar zijn geplant dat prikkeldraad op sommige plekken niet meer nodig is. De bladeren en wilgentenen blijken daarnaast een prettige afwisseling op het menu van het vee. En: “De aanwezigheid van allerlei mineralen houden bovendien de gezondheid van de dieren op peil”. De aanplant met bomen en struiken op zijn landerijen, de begrazing door koeien in combinatie met zijn scharrelkippen heeft een positieve invloed op de bodem: “De bodem wordt beter en gezonder en kan het vocht beter vasthouden. De dieren hebben beschutting tegen regen en zon. De kruidenrijkdom van de weilanden hebben op de dieren een medicinale werking. Dat alles leidt tot extra inkomsten”, aldus Van Zandbrink die naast innovatie vooral het principe huldigt van ‘veel proberen door te doen’.

Dat doet de demoboer ook door zijn koeien ‘robuuster’ te maken. Door soorten te kruisen als Holstein Friesian, Fleckvieh, Zweeds Roodbont en Montbéliarde en soms ook Brown Swiss en Jersey worden volgens Van Zandbrink de dieren vanzelf gezonder en kunnen ze beter tegen toenemende weersextremen als natte winters en grottdroge zomers. Hij houdt zijn dieren ’s in de wintermaanden in een grote potstal. Niet alleen omdat hij ligboxen voor koeien ‘tegennatuurlijk’ vindt, maar vooral om zijn koeien zo meer ruimte en comfort te bieden. Bovendien is de potstal een bron van vaste mest. Om die sneller te composteren laat hij daarin kippen rondscharrelen en rondwroeten (“Ik gooi er geregeld wat maïs in”). De mest verkoopt hij weer aan akkerbouwers in de polder, die op hun beurt hem weer voorzien van ruwvoer en stro. “Zo creëer je vanzelf een gezonder en robuuster systeem”, vindt hij.

Naast een melkrobot, die hem veel arbeid bespaart, maakt Van Zandbrink ook gebruik van een zelfgebouwde kippenkar, die achter de koeien aangaan in het weidschema. “De kippen trekken de mestflatsen uit elkaar op zoek naar voedsel”, vertelt hij. “Daardoor wordt de mest als vanzelf beter over het land verspreid en groeit het gras er beter. Bijkomend voordeel is dat de kippen veel smaakvollere eieren met donkere dooiers produceren, waarvoor je een betere prijs kunt rekenen”.

Bij de kippenkar heeft hij ook hanen lopen. “Dat moet je wel doen. De hanen beschermen de kippen tegen bijvoorbeeld roofvogels”. Dat helpt volgens hem: “Ik ben tot nog toe geen kip verloren”.

Van Zandbrink heeft bij de boerderij ook een winkeltje met voornamelijk eigen producten en daarnaast nog een adviesbedrijf heeft om andere boeren te inspireren hoe ook zij met hun (biologische) veehouderij kunnen omschakelen naar vormen van agroforestry. Zijn boerderij is inmiddels ook leerbedrijf geworden voor jonge mensen die het boeren vak willen leren.